

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА

КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА ІНСТИТУТУ
ПРАВА
АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ

АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ
ПРАВНИКІВ

Міжнародна науково-практична конференція

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР
25-РІЧНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРА-
ВОТВОРЕННЯ**

(м. Київ, 23 червня 2021 року)

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

**Київ
2021**

Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : ФОП Кішка І. В. 2021. – 628 с.

До збірника увійшли тези наукових доповідей, присвячені сучасним проблемам становлення вітчизняного конституціоналізму; впливу зарубіжних (європейських) конституційних цінностей на формування сучасного національного конституціоналізму; сучасним проблем національної конституційної доктрини, її впливу на державотворчі процеси в Україні; ролі Конституції України у формуванні національної правової системи; проблемам реалізації чинної Конституції України та напрямам конституційної реформи в Україні, способам та правовому механізму її проведення.

Видання розраховане на фахівців у галузі конституційного права– науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних спеціальностей, політиків, експертів та фахівців-практиків з питань державного будівництва.

Редколегія: Костицький В.В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; Марцеляк О. В., доктор юридичних наук, професор.

Адреса редколегії: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет (кафедра конституційного права),
01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60. Телефон: (044) 235-43-27,
e-mail: const_pravo@univ.net.ua

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

© Київський національний університет
імені Тарса Шевченка, 2021
© Кафедра конституційного права, 2021
© Асоціація українських правників, 2021

Дмитро Терлецький
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Україна, здобувши незалежність, здавалось, зробила вибір на користь юридичного обмеження влади. Визначальним наслідком такого вибору стало визнання за Конституцією України її верховенства, яке вказує на її найвищу юридичну силу у правовій системі, але цим у жодному разі не вичерпується, засвідчуючи підпорядкованість об'єктивованому нею до певної міри праву вищих органів держави, які реалізують змістовно сполучені із категорією політики загальні функції. У наведеному вище контексті Україна, видається, обрала шлях юридичного конституціоналізму. Але чи стало це фактом соціальної дійсності?

Як віхами позначена трьома революціями – Помаранчевою революцією, Революцією Гідності та електоральною революцією 2019 року – історія сучасної України переконливо доводить, що юридичного обмеження влади не відбулося.

У державотворчій ідеології України, твердить О. Бориславська, загалом акцент був зроблений не на формування конституційної держави (із обмеженою конституційними засобами державною владою), а на ідею демократичної правової держави. Під останньою, відповідно до підходу, який був найбільш поширеним у пострадянській період, розуміли засновану на владі народу державу, обмежену правом (що фактично ототожнювалося із сукупністю законів), у кращому випадку – правами людини, які закріплені тими ж законами. При цьому, з уваги було упущено, що демократія без реальних конституційних обмежень може легко перетворитися в диктатуру. Запровадження формальних ознак та окремих елементів демократії, зокрема альтернативних виборів, референдумів тощо, бажаного результату не принесло, адже пануючі політичні сили маніпулювали виборчим законодавством, із легкістю змінюючи його для досягнення бажаних результатів на кожних наступних виборах [1, с. 342].

Погоджуючись з висновком авторки про те, що «демократія без реальних конституційних обмежень може легко перетворитися в диктатуру», не зайвим буде нагадати, що невід'ємною складовою переважаючої у вітчизняній доктрині інтерпретації верховенства Конституції України є виключно критичне ставлення до її прямого застосування судами, які «мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію» [2]. Це сприймалося як «... втручання загальних судів у сферу конституційної юрисдикції та не сприяє забезпеченню єдності правового регулювання в Україні» [3, с. 288]. Спрощення в результаті процесуальної реформи 2017 року [4] прямого застосування судами Конституції було передбачувано оцінено як посягання на юрисдикцію Конституційного Суду України, наділення судів не притаманними їм функціями. М. Савчин з цього приводу зазначав, що «нове процесуальне законодавство встановлює доволі абсурдні правила застосування Конституції України як норми прямої дії, фактично заперечуючи сутність такого принципу. ... [П]ряма дія конституції не означає вирішення питання про конституційність положень закону, яке має застосувати загальний суд і воно має істотне значення для вирішення справи по суті. Таке питання може вирішити лише конституційний суд» [5, с. 252]. За поодинокими виключеннями правозастосовна практика підтверджує позицію, домінуючу в академічній спільноті [6, с. 319-320].

Тут варто вказати, що тривалий час фізичні та юридичні особи *de jure* і *de facto* не могли ініціювати вирішення Конституційним Судом України питання щодо конституційності жодних правових актів. Конституційне звернення – єдина доступна їм до 2016 року форма звернення до Конституційного Суду України дозволяла клопотати лише про офіційне тлумачення Конституції та законів України. І хоча здійснення права на конституційне звернення було прямо обумовлено наявністю неоднозначного застосування судами, іншими органами державної влади положень Конституції або законів України, рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду таких конституційних звернень жодним чином не впливали на остаточні судові рішення [7, с. 8]. Юрисдикційна діяльність Конституційного Суду України і тепер, після запровадження конституційної скарги, сприймається широким загалом пе-

редусім у політичному контексті, з точки зору корисності та прийдешніх наслідків для тих чи інших політиків та політичних сил.

Безумовно, конституція, як нормативно-правовий акт, є ефективною у разі її юридичної обов'язковості. Втім, як складова соціальної взаємодії, конституція є результативною і релевантною, якщо сприймається суспільством і застосовується у суспільстві. Симптоматичним у цьому контексті є незмінно низька обізнаність зі змістом Конституції громадян України, яка поєднується з переконанням у нагальній необхідності її зміни [8]. Ці індикатори суспільного сприйняття лише на перший погляд можуть видатися взаємовиключними: чинність «Конституції – Основного Закону України» *de facto* визначальною мірою дотепер визначається прийнятими законами та іншими нормативно-правовими актами.

Проте важливішим є інше. Самих лише «конституційних обмежень», попри їх значущість, вочевидь недостатньо для досягнення мети конституціоналізму. Першопричиною прийняття нової Конституції називається безсумнівна неузгодженість та розбалансованість конституційованої системи стримувань та противаг. Однак ця проблема може бути успішно усунута шляхом секторальних змін. Чому ж тоді саме «конституція з чистого аркушу» була складовою передвиборної агітації різних політичних сил на президентських виборах 2019 року і поки ще чітко не артикульована, але вже постала на політичному порядку денному зараз, у країні, яка шостий рік перебуває у стані фактичної війни і вкотре балансує на межі соціально-економічної кризи?

Не маючи на меті надати вичерпні і, тим більше, – остаточні відповіді на ці питання, зазначимо, що Україну спіткав загальний для багатьох пострадянських держав порок і «установити стовп демократичності виявилось значно легше, ніж створити сучасну державу, аби запровадити справжнє верховенство права» [9, с. 9]. Визначальною мірою, на наше переконання, до цього призвела фактична ексклюзивність процесу вироблення та реалізації загально значущих рішень, підміна демократичної комунікації, яка має визначати зміст і перелік соціальних цінностей, ерзацом інспірованих владою інформаційно-комунікативних заходів, зведення репрезентативної сутності виборів до ототожнення парламентської більшості, здобутої в результаті маніпуляцій

з виборчим законодавством і зловживанням виборчими технологіями, з постійною, структурною більшістю у суспільстві.

Ці та інші проблеми неможливо усунути, написавши новий текст Конституції, а прагнення до ідеальної конституції як «букви закону», яке постійно реалізується політиками, не має відбуватися поза межами суспільної дискусії щодо конституції як «духу закону». Сприймаючи право на опір як одне із природних прав людини, тим не менш, нагадаємо слова В. Мусіяки, який твердив, що «суспільний розвиток має набути не хвилеподібного накопичення обурення владою, а ... розуміння норми Конституції, що саме народ є джерелом влади. Люди мають зрозуміти, що вони мають контролювати владу, змушувати її діяти відповідно до Конституції» [10]. Сприяти цьому має постійний діалог інститутів громадянського суспільства з владними інституціями, і, відповідно, інклюзивність процесу ухвалення рішень та контрольованість їх втілення у життя.

Література:

1. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Х., 2018. 428 с.
2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення: 29.05.2021).
3. Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя / М.М. Гультай ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. Х. : Право, 2013. 422 с.
4. Про внесення змін Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/conv#Text> (дата звернення: 29.05.2021).
5. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с

6. Терлецький Д.С. Функціональна взаємодія Конституційного Суду України та судів системи судоустрою в контексті захисту прав людини. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.) К.: ВАІТЕ, 2019. С. 317-324.

7. Конституційна скарга в діяльності адвоката / М.І. Ставнійчук, А.А. Єзєров, В.І. Запорожець, Д.С. Терлецький. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

8. Загальнонаціональне опитування населення України, присвячене питанням ставлення громадян до Конституції України, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова для проекту Центру політико-правових реформ. URL: <https://dif.org.ua/article/konstitutsiyeni-zmini-shchodo-pravosuddya-dumka-gromadyan-ukraini-cherven-2019> (дата звернення: 29.05.2021).

9. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / пер. з англ. К.: Наш формат, 2019. 608 с.

10. Кривцун Д. Як приймали Конституцію 1996 року : чому суспільство і влада так і не навчилися жити за Основним Законом. *День*. 23 червня 2016 року. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnya-podrobysci/yak-pruymaly-konstytuciyu-1996-roku> (дата звернення 29.05.2021).

Андрій Тетерук

Народний депутат України VIII скликанн

КОАЛІЦІЙНА УГОДА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ VIII СКЛИКАННЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Верховна Рада України VIII обрана після Революції Гідності та початку російської військової інтервенції в нашу державу від самого свого початку мала детермінантами своєї діяльності: захист національних інтересів України, про

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР 25-РІЧНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ

Наукове видання

**Міжнародна науково-практична конференція
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
(м. Київ, 23 червня 2021 року)**

Збережено авторський стиль та орфографію

Комп'ютерна верстка – Юлія Порицька, Арсен Болгарев
Дизайн обкладинки – Богдан Прудкий, Кішка Іван

Підписано до друку 14.06.2021 р.
Наклад 100 прим. Зам. 1733

Збірник тез доповідей видано за фінансової підтримки
Адвокатського об'єднання «Ореховський та Коломієць»

ФОП Кішка Іван Васильович
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК № 6673 від 11.03.2019 р.
Київ, вул. Ярославів Вал, 9
kishka.biz